KANUN-İ ESASİ GAZELİ

Cem Tecimer*

"*Gâhi şarkı okuyub gâhi gazelhân olalım*"[1]
(Nedim)

"*Eveleme develeme, devekuşu kovalama,*
ç[e]ngi çember, miski anber, tazı tuzi ve hep bu"[2]
(Abdülbaki Gölpınarlı)

Kānūn-i Esāsīyi edib kerh ile ısdār[3]
Midhat Paşanın cebrine rām oldu[4] hükümdār[5]

Metninden◡[6]umulmuşdu temeddün[7] ve terakkī[8]
Etdiyse de çok maddesi sultānı[9] sitemkār[10]

Hürriyyeti bir hamlede īlān edecekdi[11]
Angarya[12] ve işkence[13] ve sansür[14] ise zinhār (!)

Osmanlı olub Harb-i Umūmīde perīşān[15]
Kānūna riāyet edecek kalmadı nüzzār[16]

Tutduksa da yas ömr-i şitābānına gerçi[17]
"Māderyasa"[18] yokmuş eser-ī hāme-i sehhār[19]

Etdim yine ben safvet-i kalbimle tagazzül
Ağyār ve ehibbāca okunsun diye her bār

Yüz elli yıl◡[20]evvelki[21] vukūātı anıb Cem[22]
Ağlar vatanın baht-ı siyehkārına nāçār

(Vezni: mef'ūlü/mefāīlü/mefāīlü/feūlün[23])

NOTLAR

* Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) azasından Necmeddin Arvas'a (ö.1957) olsun bu nev gazel.

Güncel (ve ahenksiz) söyleyişle:

[I. Beyit] 1876 Anayasasını istemeyerek ısdar ederek / Sultan II. Abdülhamid, Midhat Paşanın zorlamasına boyun eğmiş oldu

[II. Beyit] (1876 Anayasasının) metninden uygarlaşma ve ilerleme umuldu / Çok maddesi Sultan II. Abdülhamid'in sitemine sebep olduysa da

[III. Beyit] (1876 Anayasası) özgürlüğü bir seferde ilan edecek dendi / Angarya, işkence ve sansürü ise sözüm ona yasaklayacaktı

[IV. Beyit] Osmanlı, Birinci Dünya Savaşında kesin bir yenilgiye uğrayınca / Kanunlara (ve 1876 Anayasasına) bağlı kalacak bakanlar kalmadı

[V. Beyit] (1876 Anayasasının) hızla geçip giden ömrüne yas tuttuysak da gerçi (anladık ki) / Sihirli bir kalemin elinden çıkmış (ve dolayısıyla ölümsüz olan) anayasa diye bir şey yokmuş

[VI. Beyit] Temiz kalbimle yine bir gazel söyledim / Düşmanlar ve dostlar her zaman okusun diye

[VII. Beyit] Yüz elli yıl önceki olayları anıp Cem / Vatanın kara bahtına (şimdi) çaresiz ağlar

[1] Meselâ bkz. *Eş'âr-ı Nedîm*, İstanbul, Nefaset Matbaası, 1920, s.40.

[2] Abdülbaki Gölpınarlı, *Divan Edebiyatı Beyanındadır*, İstanbul, Marmara Kitabevi, 1945, s.21-22 (divan edebiyatının tenkidinden bahisle).

[3] Sultan II. Abdülhamid, ilgili hatt-ı hümayununda, Midhat Paşaya hitaben "Kanunu Esasiyi kabul ve tasdik ile tarafınıza gönderdim" diyecekti. Şeref Gözübüyük ve Suna Kili, *Türk Anayasa Metinleri 1839–1980*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2. Baskı, 1982, s.26.

[4] Sultan II. Abdülhamid'in, Kanun-i Esasiyi Midhat Paşa ile sıkı bir pazarlık neticesinde kabul ettiğine yahut kabul etmek zorunda kaldığına dair meselâ bkz. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Haz. Ahmet Kuyaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, 2003, s.316-318. Belki de padişah, Şinasi tarafından—Kanun-i Esasi kastedilmiş olmasa dahi—söylenmiş şu şiirden haberdardı: "Bildirir haddini sultana senin kanunun". Şiirin ilgili kısmı hakkında bkz. Gölpınarlı, *op. cit.*, s.109. Midhat Paşanın anayasa pazarlığındaki rolü ve ağırlığından bahisle Kanun-i Esasiye "Midhat Anayasası" dahi denmiştir. Meselâ bkz. Robert Devereux, *The First Ottoman Constitutional Period: A Study of the Midhat Constitution and Parliament*, Baltimore, The Johns Hopkins Press, 1963.

[5] Sultan II. Abdülhamid kastediliyor.

[6] Vasl (ulama) işareti.

[7] Meselâ Ahmed Midhat Efendi, *İttihad* gazetesinde, Kanun-i Esasinin ilanı münasebetiyle kaleme aldığı bir yazı dizisinde böyle düşündüğünü şöyle beyan ediyordu: "Bugünkü günde ise biz gerçekten bir millet-i mütemeddine ve muntazama olduk". Nakil ve transkripsiyon için bkz. Furkan Şahan ve Ali Adem Yörük, "Ahmed Midhat'ın Kaleminden Kanun-ı Esasi'nin İlk Şerhi: Kanun-ı Esasi Hakkında Bir İki Söz", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 13-14, 2012, s.262.

[8] Meselâ Midhat Paşa, sürgüne gönderilirken şöyle demişti: "Yazık! Konstitüsyon bitti, bu millet terakki edemiyecek!" Meselâ bkz. Kemal Gözler, "Mithat Paşanın Ahı: 'Yazık! Konstitüsyon Bitti, Bu Millet Terakki Edemiyecek!' (1876 Kanun-ı Esasîsinin İlânının 144'üncü Yıl Dönümü Dolayısıyla)", (www.anayasa.gen.tr/konstitusyon-bitti.htm) (Yayın Tarihi: 23 Aralık 2020) (İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dan nakil). Bunun mefhum-ı muhalifinden çıkan netice, Midhat Paşanın, Kanun-i Esasinin bir terakki vasıtası olduğuna inandığıdır.

[9] Bkz. *supra* dipnot 5.

[10] Sultan II. Abdülhamid, Kanun-i Esasiyi ilan ettiği hatt-ı hümayununda gerçi anayasadan çok memnun olduğunu izhar eden sözlere yer vermişse de, gerçekte maddelerin mühim bir kısmından memnun değildi. Padişaha bir şahsı sürgüne gönderme yetkisi veren meşhur (veya meşum) 113. madde diğer maddelere bir karşı ağırlık olarak bizzat sultanın ısrarı ile metne ilave edilmişti. Bu yönde bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 7. Baskı, 1988, s.307-308: "Abdülhamid'in hürriyet taraftarlarıyla giriştiği bu gizli mücadele devrinde hazırlanan Kanunı Esâsî'ye Padişah tarafından ilâvesinde ısrar edilen yüz on üçüncü maddenin, hükümdarın herhangi bir şahsı doğrudan doğruya nefyedebilmesi hakkının kabulü . . ."

[11] Bu yanılgı hakkında genel olarak bkz. Gölpınarlı, *op. cit.*, s.109-119.

[12] Kanun-i Esasinin 24. maddesine müracaat: "Müsadere ve angarya ve cerime memnudur. Fakat muharebe esnasında usulen tâyin olunacak tekalif ve ahval bundan müstesnadır". Gözübüyük ve Kili, *op. cit.*, s.29.

[13] Kanun-i Esasinin 26. maddesine müracaat: "İşkence ve sair her nevi eziyet katiyen ve külliyen memnudur". *Ibid.*

[14] Kanun-i Esasinin muaddel 12. maddesine müracaat: "Matbuat kanun dairesinde serbesttir. Hiç bir veçhile kableltab teftiş ve muayeneye tâbi tutu-

lamaz". *Ibid.*, s.77. "Bu hüküm ile sansür yasaklanıyordu". Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa, Ekin Yayınları, 2000, s.38.

[15] "İngiltere Hükûmet-i Kıraliyesi sefain-i harbiyesinden Limni'de Moudros limanında lengerendaz Agamemnon zırhlısında 1918 senesi teşrinievvelinin otuzuncu günü nüshateyn olarak imza edil[en]" Mondros Mütarekenamesi bu perişanlığı tevsik etmişti. Bkz. Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953, c.I, s.524. Birkaç ay evvel, cülusundan bahisle "[t]ahta değil, kubura oturdum" diyen Sultan Vahideddin de herhâlde vaziyetin perişanlığının farkındaydı. Bkz. Murat Bardakçı, *Şahbaba: Osmanoğulları'nın son hükümdarı VI. Mehmed Vahideddin'in hayatı, hatıraları ve özel mektupları*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2006, s.77.

[16] Refik Halid'in [Karay] "Efendiler Nereye?" başlıklı ve Türkçe polemik janrının şaheserlerinden biri olan gazete yazısı hemen akla geliyor. Bkz. Refik Halid Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2009, s.82 (yazarın ilgili gazete yazısını anlattığı hatırat bahsi).

[17] Kanun-i Esasinin ömrü (1876-1924) kısa olmuştu, hatta bu müddet zarfında dahi çoğunlukla sadece kâğıt üzerinde yürürlükte idi, fiilen ise askıya alınmıştı. Tanpınar, bu durumu nokta atışı ile şöyle tesbit ediyor: "Şimdi Türkiye *koltuğunda otuz üç sene kapalı duracak Kanun-ı esasisi* ile 1877 harbinin kapısından Abdülhamid istibdadına girmeğe hazırlanıyordu". Tanpınar, *op. cit.*, s.365 (italik vurgu bana ait).

[18] Farsça "anne" manasındaki "mâder" ile Türkçe "yasa"nın terkibinden oluşan ve anayasa manasına gelen bir *néologisme*.

[19] Yani anayasalar, sihirli kalemlerin değil, hata ve günahlarıyla insanların elinden çıkar. Müellifleri insanlar gibi doğarlar, yaşarlar ve ölürler.

[20] Bkz. *supra* dipnot 6.

[21] 2026 - 1876 = 150.

[22] Mahlas.

[23] Aruz vezninin Türkçede en sık kullanılan kalıplarından biri. Detaylı açıklamalar için bkz. İskender Pala, *Divan Edebiyatı*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2. Baskı, 1996, s.33-34.

KAYNAKLAR

Bardakçı, Murat, *Şahbaba: Osmanoğulları'nın Son Hükümdarı VI. Mehmed Vahideddin'in Hayatı, Hatıraları ve Özel Mektupları*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2006.

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Haz. Ahmet Kuyaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, 2003.

Devereux, Robert, *The First Ottoman Constitutional Period: A Study of the Midhat Constitution and Parliament*, Baltimore, The Johns Hopkins Press, 1963.

Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953, Cilt I.

Eş'âr-ı Nedîm, İstanbul, Nefaset Matbaası, 1920.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Divan Edebiyatı Beyanındadır*, İstanbul, Marmara Kitabevi, 1945.

Gözler, Kemal, "Mithat Paşanın Ahı: 'Yazık! Konstitüsyon Bitti, Bu Millet Terakki Edemiyecek!' (1876 Kanun-ı Esasîsinin İlânının 144'üncü Yıl Dönümü Dolayısıyla)", (www.anayasa.gen.tr/konstitusyon-bitti.htm) (Yayın Tarihi: 23 Aralık 2020).

— — *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa, Ekin Yayınları, 2000.

Gözübüyük, Şeref ve Suna Kili, *Türk Anayasa Metinleri 1839–1980*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2. Baskı, 1982.

Karay, Refik Halid, *Minelbab İlelmihrab*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2009.

Pala, İskender, *Divan Edebiyatı*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2. Baskı, 1996.

Şahan, Furkan ve Ali Adem Yörük, "Ahmed Midhat'ın Kaleminden Kanun-ı Esasi'nin İlk Şerhi: Kanun-ı Esasi Hakkında Bir İki Söz", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sayı 13-14, 2012, s.261-280.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 7. Baskı, 1988.

BU GAZEL VE NOTLARA AŞAĞIDAKİ ŞEKİLDE ATIF YAPILMASI ÖNERİLİR:
Cem Tecimer, "Kanun-i Esasi Gazeli", *www.anayasa.gen.tr/tecimer-9.pdf* (Yayın Tarihi: 4 Eylül 2026).

(c) Cem Tecimer, 2026.
Bu Sayfa: www.anayasa.gen.tr/tecimer-9.pdf
Yayın Tarihi: 4 Eylül 2026.

Ana Sayfa: www.anayasa.gen.tr
Editör: Kemal Gözler
Editörün Adresi: kgozler1@hotmail.com